

**LEREN OMGAAN
MET DIVERSITEIT IN DE KLAS**

LEREN OMGAAN MET DIVERSITEIT IN DE KLAS

HET GOL(L)D-CONCEPT
IN DE PRAKTIJK

Inge Van de Putte

Elisabeth De Schauwer (red.)

ACADEMIA
PRESS

Uitgeverij Academia Press
Ampla House
Coupure Rechts 88
9000 Gent
België

www.academiapress.be

Uitgeverij Academia Press maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij,
de boeken- en multimediodivisie van Uitgeverij Lannoo nv.

ISBN 978 94 014 4586 3
D/2017/45/388
NUR 840

Inge Van de Putte & Elisabeth De Schauwer
Leren omgaan met diversiteit in de klas. Het GOL(L)D-concept in de praktijk
Gent, Academia Press, 2018, 328 p.

Eerste druk, 2018

Vormgeving cover en binnenwerk: Peer De Maeyer
Foto cover: Norbert Maes
Cartoons: Driedee Plus

© Inge Van de Putte, Elisabeth De Schauwer & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Inleiding	13
Dankwoord	17

DEEL 1

Het ondersteuningsconcept GOL(L)D	21
--	----

Hoofdstuk 1

Het GOL(L)D-concept	23
----------------------------	----

Inleiding	23
Wel een concept, geen model	23
Actieonderzoek	24
Gelaagd concept	25
Het GOL(L)D-concept: What's in a name?	26
G van GERICHT	27
O van ONDERSTEUNEN	28
L van LERAAR	30
L van LEREN OMGAAN MET	31
D van DIVERSITEIT	31

Hoofdstuk 2

De praktijkcyclus: a never-ending story	35
--	----

Hoofdstuk 3

De uitgangspunten van het GOL(L)D-concept uitgediept	39
---	----

G van (doel-, leervraag-, proces-) gericht	39
O van Ondersteuning	43
L van leraar als eerstelijnsverantwoordelijke	49
L van leerproces	51
D van diversiteitsdenken	53

Hoofdstuk 4
De praktijkcyclus uitgediept 57

Inleiding	57
De cyclus in de praktijk	59
<i>De school in beeld</i>	59
<i>De klas in beeld</i>	64
<i>Praktijkcyclus</i>	68

Hoofdstuk 5
GOL(L)D in de praktijk: De socratische methode van de 21ste eeuw 99

DEEL 2
De implementatie van GOL(L)D 105

Inleiding 107

Hoofdstuk 1
De wereld van diversiteit 109

Inleiding	109
Van handicap naar (super)diversiteit	111
Van draagkracht naar redelijke aanpassingen	114
Van plaatsbepaling naar belonging	117
Van expert naar verbinder	118
Besluit	119

LEERVRAAG 1

‘Hoe kan ik als leraar de nood ontdekken achter het “gooigedrag” van peuter Felix en daar een antwoord op bieden?’	121
De school in beeld	121
De klas in beeld	122
Praktijkcyclus	123
Slotreflectie bij leervraag 1	127

Hoofdstuk 2

Themagecentreerde interactie als kader om te denken in termen van verbinding 129

Inleiding	129
Het vierfactorenmodel	130
Besluit	137

LEERVRAAG 2

‘Hoe kan ik als leraar de betrokkenheid van leerlingen bevorderen tijdens de boekenronde, rekening houdend met de verschillende (taal)mogelijkheden van de leerlingen?’	139
De school in beeld	139
De klas in beeld	141
Praktijkcyclus	142
Slotreflectie bij leervraag 2	147

Hoofdstuk 3

De violen gelijkstemmen: Wat vraagt samenwerken binnen onderwijs? 149

Inleiding	149
Samenwerking tussen verschillende actoren binnen de school	150
Focus verleggen naar ondersteuning van de leraar	155
Cruciale elementen in de samenwerking	157
Partnerschap met ouders	159
Besluit	162

LEERVRAAG 3

‘Hoe kan ik als leraar gedifferentieerd werken met drie leerlingen met een individueel traject binnen het klasgebeuren?’	163
De school in beeld	163
De klas in beeld	165
Praktijkcyclus	166
Slotreflectie bij leervraag 3	170

Hoofdstuk 4

Ik zie, ik zie wat jij niet ziet: Beeldvorming van kinderen met specifieke onderwijsbehoeften

173

Inleiding

173

Beeldvorming heeft alles te maken met waarden

175

Aan de slag in de klas!

177

Terugvallen op de WIE en de WAT bij de leerling met specifieke onderwijsbehoeften

182

De stem van het kind betrekken

183

Besluit

191

LEERVRAAG 4

‘Hoe kan ik als begeleidster een aangename en gezellige sfeer bekomen bij deze diverse klasgroep?’

192

De school in beeld

192

De klas in beeld

194

Praktijkcyclus

195

Slotreflectie bij leervraag 4

200

Hoofdstuk 5

De positie van de ondersteuner

203

Inleiding

203

Wie ben ik?

204

De werkplek als reflectietool

209

Besluit

215

LEERVRAAG 5

‘Kan ik als leraar het agressieve gedrag van kleuter Jef verminderen?’

218

De school in beeld

218

De klas in beeld

220

Praktijkcyclus

221

Slotreflectie bij leervraag 5

227

Hoofdstuk 6	
Procesbegeleiding: Van oplossing tot proces	229
Inleiding	229
Wat werkt binnen procesmatig werken?	231
Besluit	239
LEERVRAAG 6	
‘Hoe kan ik als leraar Guldane en andere kinderen die moeilijkheden ervaren om zaken te verwoorden, beter leren begrijpen?’	240
De school in beeld	240
De klas in beeld	241
Praktijkcyclus	241
Slotreflectie leervraag 6	247
Hoofdstuk 7	
Co-design als methodiek voor differentiatie en participatie	251
Inleiding	251
Design for (Every)one: Waar gaat dat over?	252
Wat kunnen we binnen onderwijs ontwerpen?	260
Besluit	261
LEERVRAAG 7	
‘Er is geen voltijdse ondersteuning voor Angela: wat kunnen we als leraar doen in die momenten zonder ondersteuning?’	262
De school in beeld	262
De klas in beeld	263
Co-designproces	265
Slotreflectie bij leervraag 7	273
Hoofdstuk 8	
Ervaringen van leraren, ondersteuners en directies met het GOL(L)D-concept	275

DEEL 3

GOL(L)D in navormingen en opleidingen 281

Hoofdstuk 1 **Van GOL(L)D-concept naar professionaliseringstraject** 283

Inleiding 283

Professionaliseringstraject 284

Ervaringen van deelnemers van het professionaliseringstraject 293

Hoofdstuk 2 **Het GOL(L)D-concept geïntegreerd** **in de bacheloropleiding Orthopedagogie** 295

Inleiding 295

Integratie GOL(L)D in de optie Onderwijsondersteuning 297

Ervaringen van studenten en stagescholen 303

Vormingstraject 305

Slotwoord **Het GOL(L)D-concept in een nieuw kleed = oude wijn in nieuwe zakken?** 307

Oorsprong GOL(L)D-concept 315

Over de auteurs 317

Digitaal leerplatform 322

Literatuurlijst 323

Inleiding

Omgaan met diversiteit voelt vaak aan als een circusact. Als ondersteuner, leraar of intervisor laat je steeds meer Chinese borden op een stokje draaien. Je moet niet alleen een gedragen visie en een geïntegreerd zorgbeleid uitbouwen; je moet ook samenwerken met andere partijen, zoals kinderen en ouders, waarbij je alle verschillende noden op elkaar afstemt, acties opzet en zo goed mogelijk ondersteuning geeft. Dit lukt enkel met een dialogisch en reflectief proces waarin gedeelde verantwoordelijkheid centraal staat.

In september 2010 werd het ondersteuningsconcept GOL(L)D (Gericht Ondersteunen van Leraren in het Leren Omgaan met Diversiteit) ontwikkeld om dit proces begrijpelijker te maken. We wilden houvast geven zodat we meer in de mogelijkheid waren om de borden draaiende te houden. Het GOL(L)D-concept werd een eerste keer gebundeld in de publicatie *Klaswerk*. Die verscheen toen de functie van de zorgcoördinator¹ nog volop werd uitgebouwd in de Vlaamse basisscholen met een gerichtheid op het ondersteunen van leraren. Het ondersteuningsconcept GOL(L)D is ontstaan vanuit de noodzaak om coaching ten aanzien van diversiteit haalbaar te maken voor ondersteuners van leraren. Ondersteuners worstelden vaak met vragen en kwesties als:

- ‘Hoe kan ik leraren motiveren om te werken rond diversiteit en inclusie?’
- ‘Hoe wordt ondersteuning voelbaar tot op de klasvloer?’
- ‘Wat kan ik doen zodat leraren zich minder afhankelijk van mij opstellen?’
- ‘Hoe kan ik de leraar tijd geven en laten leren, maar tegelijkertijd ook zorgen dat er acties ondernomen worden naar kinderen met specifieke onderwijsbehoeften toe?’²

1 Vanaf 2003 zijn er in alle Vlaamse basisscholen zorgcoördinatoren aan de slag. Zij ondersteunen de zorg op school, ondersteunen leraren en begeleiden leerlingen.

2 We hanteren de term ‘leerlingen met specifieke (onderwijs)behoeften/noden’ om aan te sluiten bij de taal die gehanteerd wordt binnen het onderwijsveld en -regelgeving. In het M-decreet (dat wil zeggen, het decreet met maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften; zie 2.1 De wereld van diversiteit) wordt de volgende beschrijving gehanteerd van het concept ‘leerling met specifieke onderwijsbehoeften’: ‘leerlingen met langdurige en belangrijke participatieproblemen die te wijten zijn aan het samenspel tussen: a) een of meerdere functiebeperkingen op mentaal, psychisch, lichamelijk of zintuiglijk vlak en; b) beperkingen bij het uitvoeren van activiteiten en; c) persoonlijke en externe factoren.’

Na tien jaar zijn we toe aan een herwerking van *Klassewerk*. Aan de ene kant maakt dit het mogelijk om het GOL(L)D-concept **in te bedden in de huidige onderwijscontext**, waar het M-decreet van kracht werd, Handelingsgericht Werken (HGW) zich sterk ingebed heeft in de Vlaamse onderwijsrealiteit en waar er nieuwe spelers een rol spelen in het ondersteunen van leraren. Bij deze veranderingen merken we een verschuiving van **leerlinggerichte naar leerkrachtgerichte ondersteuning**. De focus van de ondersteuner is gericht op de leraar, waarbij de leraar de regie in handen houdt, ook binnen zorg. Door middel van het doorlopen van de cyclus van actieonderzoek en een activerende ondersteuning wordt de leraar bekwaam gemaakt in het omgaan met diversiteit. Dit is het centrale punt waar GOL(L)D op wil inzetten en waar de kracht van GOL(L)D ligt.

Aan de andere kant geeft deze herwerking ons de kans om het GOL(L)D-concept te verrijken met nieuwe inzichten **uit de theorie en de praktijk**. Ondertussen zijn er verschillende mensen uit het onderwijsveld geïnspireerd geraakt en hebben zij het GOL(L)D-concept geïmplementeerd in hun onderwijspraktijk. Zij zijn als *reflexive practitioners*³ aan de slag gegaan en hebben het ondersteuningsconcept naar hun hand gezet. Het GOL(L)D-concept is met andere woorden verder ontwikkeld en dat willen we ook tonen in dit boek. De verschillende voorbeelden laten zien hoe GOL(L)D toegankelijk en hanteerbaar wordt binnen de huidige onderwijspraktijk.

Het voorliggend boek is als volgt opgebouwd:

In **deel 1** starten we met een beknopte **beschrijving van het GOL(L)D-concept**, met bijhorende uitgangspunten en de praktijkcyclus. Op deze manier krijgt de lezer een overzicht van het ondersteuningsconcept. In een volgend deel geven we meer duiding bij de verschillende onderdelen van de praktijkcyclus uit: Gericht, Ondersteunen, Leraar en Leren omgaan met Diversiteit. Op deze manier wordt het GOL(L)D-concept handelingsgericht en bieden we concrete aanknopingspunten aan de ondersteuner om GOL(L)D toe te passen.

Deel 2 gaat dieper in op een aantal zaken die essentieel zijn in de implementatie van het GOL(L)D-concept. We bespreken wat er de laatste de jaren is geëvolueerd in de **wereld van diversiteit**. We zien dat er heel veel op de verschillende

3 Deze term wordt gebruikt door Fichtman & Yendol-Hoppey (2009), om aan te geven dat de leraar een reflecterende en onderzoekende houding aanneemt.

actoren inwerkt en niets op zichzelf bestaat, maar alles met elkaar verbonden is. Om te leren denken ‘**in verbinding**’ reiken we het vierfactorenmodel aan. Werken aan diversiteit gebeurt vanuit een **verbindende samenwerking**. Binnen deze samenwerking wordt er vaak aan een **sterkte-gerichte beeldvorming** gewerkt. Daarnaast bekijken we in detail wat de **positionering van de ondersteuner** is en welk **procesmatig** werk hij of zij doet. Ten slotte geven we nog extra aandacht aan ‘**co-design**’, een baanbrekend proces om creatief na te denken over diversiteit in onderwijs. Ieder hoofdstuk eindigt met een uitgewerkte leervraag. Enerzijds tonen deze praktijkvoorbeelden op welke manier het ondersteuningsconcept in de praktijk vorm krijgt, en anderzijds vormen ze een link met de inhoud van het voorgaand hoofdstuk. Op deze manier is deze publicatie meer dan een theoretisch model.

Een aantal uitgeschreven trajecten zijn ook beeldend gemaakt en terug te vinden op het digitaal leerplatform⁴. Het traject wordt best gelezen met het beeldmateriaal ernaast.

We eindigen met **deel 3**, waar we laten zien hoe het GOL(L)D-concept wordt vormgegeven binnen professionaliseringstrajecten. We tonen hoe het eigen wordt gemaakt door studenten en ondersteuners die al werken in het onderwijs. *Leren omgaan met diversiteit in de klas* is opgevat als een praktische gids waarin op een overzichtelijke manier een aantal theoretische concepten worden ingezet in de praktijk. Het is dus eerder een soort ‘grasduinboek’ waarin er tips en mogelijke aanzetten terug te vinden zijn, en geen stappenplan om te volgen.

In het boek staan ook reflectievragen of zaken om te overdenken. Deze zijn ter inspiratie bedoeld, om de eigen praktijk kritisch onder de loep te nemen. Volgens ons behelst omgaan met het GOL(L)D-concept immers bezig zijn met verandering. Hierbij is het van belang dat we stilstaan bij ons eigen denken en handelen.

De vele jaren van werken met GOL(L)D leverde heel wat bruikbaar materiaal op. Op het digitaal leerplatform zijn andere leervragen, instrumenten, hulpmiddelen, praktijkvoorbeelden en kijkwijzers terug te vinden.

4 Registreer je op docenten.academiapress.be om toegang te krijgen tot het leerplatform. Achteraan in het boek vind je een lijst terug met alle bestanden.

We wensen jullie veel inspiratie om met het GOL(L)D-concept aan de slag te gaan. Iedere school, leraar, zorgcoördinator, ondersteuner, kind en ouder is uniek, dus kunnen de trajecten niet zomaar gekopieerd worden. Toch hopen we uiteenlopende onderwijsprofessionals te inspireren door verschillende trajecten te tonen van grote en kleine, stedelijke en landelijke, methode- en niet-methodescholen, vormgegeven door leraren met weinig of veel ervaring. De sleutel tot het omgaan met diversiteit ligt in verbindende samenwerking tussen alle betrokken actoren. We hopen aan te tonen dat werken aan diversiteit in onze gevarieerde onderwijspraktijken een haalbare kaart is. Daarnaast willen we door deze publicatie diversiteit op de agenda van elke school zetten, zodat we samen kunnen ontdekken hoe elke school zijn deur kan openzetten voor álle kinderen.

Inge Van de Putte en Elisabeth De Schauwer
September 2018

Dankwoord

Deze publicatie heeft als doelstelling om het GOL(L)D-concept zo concreet mogelijk voor te stellen zodat de brug naar de praktijk gemakkelijk kan worden gemaakt. Tijdens het onderzoeksproject aan de Hogeschool Gent (2007–2010) en het doctoraatsonderzoek van Inge Van De Putte aan de Vakgroep Orthopedagogiek, Universiteit Gent (2012–2018), hebben vijf scholen hun deuren ‘letterlijk’ opengezet.⁵ Ook vanuit navormingen hebben ondersteuners en leraren ons een inkijk gegeven op hun gezamenlijk leerproces. Ze hebben ons de kans gegeven om de ondersteuningspraktijk van leraren in hun diverse klassen in beeld te brengen.⁶ Daarom willen we een woord van dank richten aan:

- Leefschool van het Gemeenschapsonderwijs ‘De Oogappel’: Hilde Struyvelt (directie) en Lut Dombrecht (directie), Mimi Van Kerckvoorde (zorgcoördinator) en Lien Rondou (leraar)
- Onafhankelijke Freinetschool ‘De Klaproos’: Liesbeth De Dene (directie), Lieve Van Causenbroeck (zorgcoördinator) en Anke Demeester (leraar)
- Vrije lagere school ‘Sancta Maria’: Lieven De Vleeschouwer en Ariane Vanlulle (directie), Gerda Belaen (zorgcoördinator), Leen Van Schoorisse, Ilse Dossche en Dorothee Rubbens (leraar)
- Stedelijke kleuterschool ‘Ter Leie’/‘De Bollekens’: Patrick D’haenens (voormalige directie) en Marleen Cloetens (huidige directie), Gratiënne Van Landegem (zorgcoördinator), Catherine Verbrugge (leraar) en Anja Deganck (leraar).
- Stedelijke basisschool ‘De Panda’: Berlinda Meyvaert (voormalige directie) en Veerle Wille (huidige directie), Elza De Smet (zorgcoördinator) en Mathias Foubert (leraar)
- Stedelijke Freinetschool ‘Groen Drieske’: Sven Onghenae (directie) en Elza De Smet (zorgcoördinator)

5 Voor het doctoraatsonderzoek werd samengewerkt met onafhankelijke Freinetschool ‘De Klaproos’, stedelijke kleuterschool ‘Ter Leie’/‘De Bollekens’, stedelijke Freinetschool ‘Groen Drieske’ en leefschool ‘De Oogappel’.

6 Binnen het onderzoek en in het kader van deze publicatie is er veel aandacht besteed aan de terugkoppeling van het materiaal naar de betrokken leraren, zorgcoördinatoren, directies en ouders. Er zijn duidelijke afspraken gemaakt rond het gebruik van de beelden of de teksten, en de vertrouwelijkheid ervan. Als er namen worden gebruikt, hebben we hiervoor toestemming. De namen van kinderen werden sowieso geanonimiseerd.

- Joke Claus en Kathleen Gedopt zijn ondersteuners vanuit het ondersteuningsnetwerk NOA. Zij volgden de navorming 'Activerende Ondersteuning van leerkrachten' bij de AP Hogeschool.

We hebben dit boek in samenwerking met verschillende mensen gemaakt, zowel collega-opleiders als ondersteuners. Ook hen willen we bedanken om dagelijks aan de slag gaan te gaan met verschil en diversiteit. Ook de verschillende studenten Pedagogische Wetenschappen, Vakgroep Orthopedagogiek van de Universiteit Gent willen we bedanken voor hun bijdrage, in het bijzonder Hanne Debaets, Anouck Dewit, Lowie Lambrechts, Femke Vandenberghe en Mia Van Muiswinkel.

